

ÎN CĂUTAREA FERICIRII

Bertrand Russell (1872–1970), matematician, logician, filozof și scriitor britanic. Nemulțumit de empirismul lui John Stuart Mill, de filozofia transcendentă a lui Kant, ca și de neohegelianismul englez al vremii (McTaggart, Bradley), Russell le-a opus teoria „atomismului logic“, constând în practicarea metodei „analizei“ pentru a ajunge la „atomi logici“, la o „lume a universalilor“, cărora avea să le atribuie o realitate independentă de existența empirică (obiecte fizice, senzații) și de subiectul cunoscător. Descoperirea studiilor logico-matematice ale lui Frege și mai ales ale lui Peano a dat un impuls decisiv propriilor sale cercetări, ale căror rezultate au fost expuse în diverse lucrări și articole înainte de a fi dezvoltate sistematic în *Principia Mathematica* (1910–1913), redactată în colaborare cu A.N. Whitehead.

Russell s-a impus în egală măsură prin luările sale de poziție antireligioase, ca și prin lucrări etice, sociale și politice. Primul Război Mondial i-a dat ocazia să-și manifeste antimilitarismul și pacifismul: și-a pierdut postul de la Cambridge (1916) și a fost condamnat la șase luni de închisoare (1918). Democrat, individualist și liberal, a împărtășit vederile socialiștilor englezi, dar a criticat bolșevismul după o călătorie în Rusia (1920). Până la sfârșitul vieții n-a încetat să lupte pentru pace, opunându-se utilizării militare a energiei nucleare sau denunțând pericolele naționalismului.

A fost totodată autor al unor romane și volume de nuvele, care i-au și adus Premiul Nobel pentru literatură în 1950.

BERTRAND RUSSELL

.....
În căutarea fericirii

Traducere din engleză de
S.G. DRĂGAN

HUMANITAS

BUCUREȘTI

Cuprins

<i>Prefață</i>	7
----------------------	---

Partea întâi

CAUZELE NEFERICIRII

Ce-i face pe oameni nefericiți?	13
Nefericirea byroniană	24
Competiția	41
Plictisul și antrenul	51
Oboseala	62
Invidia	74
Simțământul păcatului	86
Mania persecuției	99
Frica de opinie publică	112

Partea a doua

CAUZELE FERICIRII

Mai este posibilă fericirea?	127
Pofta de viață	140
Afecțiunea	155
Familia	165
Munca	184
Interesele impersonale	194
Efortul și resemnarea	204
Omul fericit	214

Prefață

Cartea de față nu se adresează oamenilor foarte școliți sau celor pentru care o problemă practică reprezintă doar un posibil subiect de conversație. În paginile ei nu veți întâlni cugetări filozofice abisale sau ample dezvoltări erudite. Tot ce am urmărit a fost să adun un număr de remarci inspirate din ceea ce, sper eu, reprezintă bunul-simț moral. Despre rețetele pe care le ofer cititorului nu pretind altceva decât că sunt dintre cele ce și-au aflat confirmarea în propria-mi experiență și observație și că ori de câte ori am acționat în conformitate cu ele fericirea mea a avut de câștigat. Pe acest temei mă încumet să sper că, din multitudinea de oameni care au parte de nefericire fără a se complăcea în ea, unii ar putea să afle aici un diagnostic al situației lor și anumite sugestii privind modul de a o depăși. Am scris această carte animat de credința că printr-un efort bine îndrumat mulți dintre cei ce se simt nefericiți ar putea deveni fericiți.

*Cred că m-aș întoarce să trăiesc cu animalele,
Sunt atât de placide și sigure de sine,
Stau și mă uit la ele îndelung.
Ele nu-și ies din fire și nu se plâng de soarta lor,
Nu cunosc nopțile albe de veghe și lacrimi
 pentru păcatele lor,
Nu-mi fac greață discutând despre datoria lor
 față de Dumnezeu,
Nici unul nu-i nemulțumit, nici unul nu-i apucat
 de patima proprietății,
Nici unul nu-ngenunchează înaintea celuilalt,
Nici înaintea vreunui strămoș care a trăit
 cu mii de ani în urmă,
Nici unul pe fața pământului nu este respectabil
 sau mizerabil.*

WALT WHITMAN

(trad. rom. Mihnea Gheorghiu)

Partea întâi
CAUZELE NEFERICIRII

Ce-i face pe oameni nefericiți?

Animalele sunt fericite câtă vreme sunt sănătoase și au suficient de mâncare. Făpturile umane ar trebui, parcă, să fie și ele așa, dar în lumea modernă, cel puțin în marea majoritate a cazurilor, nu sunt. Dacă tu însuși ești nefericit, vei fi probabil gata să admiți că nu reprezinți în această privință o excepție. Dacă ești fericit, întreabă-te câți dintre prietenii tăi sunt și ei fericiți. Iar după ce ți-ai trecut în revistă prietenii, învață arta de a citi pe chipurile oamenilor, spre a putea desluși starea sufletească a celor pe care-i întâlnești în cursul unei zile obișnuite.

„Văd imprimat pe fiecare chip,
Un semn de neputință și durere“,

spune Blake. Vei descoperi că, deși în ipostaze diferite, nefericirea se întâlnește pretutindeni. Să ne închipuim că te afli în New York, cea mai tipică modernă dintre metropolele lumii. Du-te pe o stradă aglomerată în orele de lucru sau pe o autostradă în weekend, sau la o serată dansantă; golește-ți spiritul de propriul eu și lasă-te invadat rând pe rând de personalitățile străinilor întâlniți. Vei constata că fiecare din aceste mulțimi umane diferite își are grijile și frământările

ei. La cei întâlniți în orele lucrătoare vei observa anxietate, concentrare excesivă, dispepsie, lipsă de interes pentru orice nu ține de treburile în care sunt prinși, incapacitate de a se amuza, insensibilitate față de semenii. Pe autostradă în weekend vei vedea bărbați și femei, toți de condiție bună, unii dintre ei foarte bogați, porniți în căutare de plăceri. Toți merg cu aceeași viteză – a celui mai lent automobil din coloană; din pricina mașinilor este cu neputință de văzut șoseaua sau peisajul din jur, deoarece privitul într-o parte ar putea provoca accidente; toți ocupanții mașinilor sunt absorbiți de dorința de a depăși alte mașini, dar nu o pot face din cauza aglomerației; dacă se sustrag acestei ocupații, cum se întâmplă la răstimpuri celor ce nu stau la volan, sunt cuprinși de o imensă plictiseală, care le imprimă pe figuri o expresie de nemulțumire trivială. Din când în când apare și câte o mașină cu oameni de culoare cu adevărat binedispuși, dar care, prin comportamentul lor excentric, provoacă indignarea celorlalți și până la urmă ajung pe mâna poliției din pricina câte unui accident: voioșia în zi de sărbătoare este interzisă de lege.

Sau, în fine, uitați-vă la figurile oamenilor adunați la o petrecere. Toți vin decizi să fie fericiți, cu acea determinare încrâncenată a insului care se prezintă la stomatolog preocupat să nu se arate slab de înger. Multă lume crede că băutura și flirtul sunt generatoare de bucurie, ceea ce explică graba cu care oamenii se îmbată, neluând prea mult aminte la dezgustul pe care-l provoacă astfel partenerilor de petrecere. După ce au băut îndeajuns, oamenii încep să plângă și să se vaite cât sunt de nedemni moralmente de devotamentul pe care li l-au arătat mamele lor. Alcoolul nu face

în cazul lor decât să descătușeze sentimentul păcatului, pe care rațiunea îl ține în frâu în momentele mai sobre.

Cauzele acestor diverse feluri de nefericire țin în parte de sistemul social, în parte de psihologia individuală – care, de bună seamă, este ea însăși, în mare măsură, un produs al sistemului social. Am scris cu alte prilejuri despre schimbările ce trebuie aduse sistemului social pentru a promova fericirea. În volumul de față n-am de gând să vorbesc despre abolirea războaielor, a exploatării economice, a educației dominate de cruzime și frică. Descoperirea unui sistem de evitare a războiului este o necesitate vitală a civilizației noastre; dar nici un astfel de sistem n-are șanse de dăinuire câtă vreme oamenii sunt atât de nefericiți încât exterminarea reciprocă li se pare mai puțin înfricoșătoare decât să îndure în continuare lumina zilei. A împiedica perpetuarea sărăciei este un lucru necesar, pentru ca de foloasele pe care le aduce producția mecanizată să poată beneficia cât de cât cei care au cea mai mare nevoie de ele; dar la ce bun să îmbogățești pe toată lumea dacă cei bogați se simt ei înșiși nefericiți? Educația întru cruzime și teamă este reprobabilă, dar ce alt fel de educație poate fi dat de cei ce sunt ei înșiși sclavi ai acestor afecte? Aceste considerații ne duc la problema individului: ce poate face un bărbat sau o femeie, aici și acum, în mijlocul societății noastre nostalgice, spre a dobândi pentru sine fericirea? În discutarea acestei probleme mă voi limita doar la cei ce nu sunt năpăstuiți peste măsură de vreo cauză exterioară. Voi presupune că cei cărora mă adresez au un venit suficient pentru a le asigura hrană și adăpost, că sunt îndeajuns de sănătoși pentru a putea presta activități fizice obișnuite. Voi lăsa deoparte și marile catastrofe, cum ar fi pierderea de către cineva a propriilor copii sau dezonoarea

publică. Și despre astfel de situații se pot spune o seamă de lucruri – lucruri importante –, dar ele sunt de alt ordin decât cele despre care mi-am propus să discut aici. Scopul meu este de a sugera remedii pentru obișnuita nefericire de zi cu zi de care suferă majoritatea oamenilor în țările civilizate și care este cu atât mai chinuitoare cu cât, neavând o cauză externă vizibilă, pare a fi de neînlăturat. Eu cred că această nefericire se datorează în foarte mare măsură unor viziuni greșite despre lume, unei etici greșite, unor deprinderi de viață greșite, care cu timpul nimicesc savoarea și apetitul natural pentru lucruri posibile de care depinde în cele din urmă fericirea, atât la oameni, cât și la animale. Acestea sunt lucruri ce stau în puterea individului, iar eu îmi propun să sugerez anumite schimbări prin care, cu un de pic noroc, se poate dobândi fericirea.

Cea mai bună introducere la filozofia pentru care vreau să pledez ar fi poate să ofer câteva elemente autobiografice. Nu m-am născut sub semnul fericirii. În copilărie, cântecul meu favorit era: „Sătul de lume și păcătos din fire.“ La vârsta de cinci ani îmi făceam socoteala că, dacă ar fi să trăiesc până la vârsta de șaptezeci, înseamnă că nu parcursesem decât a paisprezecea parte din întreaga-mi viață și simțeam ca pe un lucru aproape insuportabil plictisul traseului ce-mi mai rămânea de străbătut. În adolescență uram viața și eram mereu în pragul sinuciderii, de la care mă oprea însă dorința de a învăța mai multă matematică. În prezent, dimpotrivă, mă bucur de viață și mai că aș putea spune că pe fiecare an ce trece mă bucur și mai mult de ea. Aceasta se datorează în parte faptului că am descoperit care sunt lucrurile cele mai dorite de mine și că treptat am și dobândit multe din aceste lucruri. Iar în parte se datorează faptului că am izbutit să

mă detașez de anumite obiecte ale dorinței – precum dobândirea de cunoștințe indubitabile despre indiferent ce –, ca fiind esențialmente inaccesibile. În foarte mare măsură se datorează însă diminuării preocupării pentru mine însumi. Asemeni altor care au avut parte de o educație puritană, aveam obiceiul de a medita la propriile-mi păcate, nesăbuite și cusururi. Îmi păream – și pe drept cuvânt – o făptură jalnică. Cu timpul am învățat să fiu indiferent față de mine și de defectele mele; am ajuns să-mi concentrez atenția din ce în ce mai mult asupra unor obiecte exterioare: starea lumii, diversele ramuri ale cunoașterii, persoanele pentru care simțeam afecțiune. Ce-i drept, fiecare din aceste lucruri exterioare aduce cu sine posibilitatea unor noi suferințe: lumea poate fi bântuită de războaie, cunoașterea într-o direcție sau alta poate întâmpina mari obstacole, prieteni de-ai noștri e posibil să moară. Dar suferințele de acest gen nu distrug calitatea esențială a vieții, precum acelea izvorâte din dezgustul de sine. Iar fiecare interes exterior inspiră câte o activitate, care, cât timp acel interes rămâne viu, este un antidot al plictisului. Preocuparea pentru sine însuși, dimpotrivă, nu duce la nici o activitate fructuoasă. Ea poate să îndemne la ținerea unui jurnal, la frecventarea cabinetelor de psihanaliză sau, eventual, la călugărire. Călugărul însă nu va fi fericit înainte ca rutina vieții monastice să-l facă să uite de propriul suflet. Fericirea pe care el o pune pe seama religiei ar fi putut-o obține și devenind măturător de stradă, dacă ar fi fost silit să rămână la această ocupație. Disciplina exterioară este singura cale spre fericire pentru acei nenorociți la care preocuparea pentru sine însuși este atât de profundă, încât nu-i chip să fie tămăduită pe altă cale.

Excesiva preocupare pentru sine însuși este de mai multe feluri. Păcătosul, narcisistul și megalomanul reprezintă trei tipuri foarte des întâlnite.

Prin „păcătos” nu înțeleg aici omul care săvârșește păcate: păcate comite orice om sau nici unul, în funcție de cum definim cuvântul. Ci înțeleg omul covârșit de conștiința păcatului. Un asemenea om are întruna remușcări, pe care, dacă este religios, le interpretează ca muștrări din partea lui Dumnezeu. El are o imagine despre sine așa cum crede că ar trebui să fie, imagine ce vine mereu în conflict cu ceea ce știe că este în fapt. Dacă a alungat demult din gândirea sa conștiință maximele învățate în fragedă pruncie, e posibil ca la el sentimentul păcatului să fie îngropat adânc în subconștient, ieșind la suprafață doar când insul este beat sau doarme. Chiar și așa, acest sentiment este uneori suficient pentru a anihila savoarea a tot ce ne oferă viața. În străfundul sufletului un asemenea om continuă să accepte interdicțiile pe care le-a învățat în prima copilărie. E un păcat să înjuri; e un păcat să bei; versatilitatea în afaceri e tot un păcat; și, mai presus de toate, sexualitatea este un păcat. El, firește, nu se abține de la nici una din aceste plăceri, dar în mintea sa toate sunt otrăvite de sentimentul că îl degradează. Singura plăcere pe care și-o dorește din tot sufletul este de a fi mângâiat în mod aprobator de către mama sa, plăcere de care-și amintește că a avut parte în copilărie. Nemaiavând acces la această plăcere, el simte că nimic nu mai contează: de vreme ce nu poate să nu păcătuiască, decide să păcătuiască vârtos. Când se îndrăgostește, el caută tandrețea maternă, dar nu o poate accepta deoarece, din pricina imaginii mamei, nu simte respect față de nici o femeie cu care are raporturi sexuale. Atunci, dezamăgit, devine crud, apoi se

căiește de această cruzime și reintră în ciclul deznădăjduit al păcatului închipuit urmat de remușcare reală. Aceasta e psihologia marilor depravați. Ceea ce îi împinge într-acolo este devoțiunea față de un obiect intangibil (mama sau un substitut al ei) împreună cu inculcarea, în fragedă copilărie, a unui cod etic ridicol. Eliberarea de tirania credințelor și afectelor dobândite în primii ani de viață constituie, pentru aceste victime ale „virtuții” materne, primul pas spre fericire.

Narcisismul este, într-un anumit sens, inversul sentimentului obsesiv al păcatului; el constă în obișnuința individului de a se autoadmira și de a dori să fie admirat. Până la un punct, această nevoie este, de bună seamă, normală și n-are nimic reprobabil; doar când ajunge excesivă devine un mare rău. La multe femei, îndeosebi din lumea celor bogați, capacitatea de a simți dragoste este total ofilită, fiind înlocuită de o puternică dorință de a fi iubite de toți bărbații. O femeie de acest fel, de îndată ce este sigură că un bărbat o iubește, își pierde orice interes pentru el. Același lucru se întâmplă, deși mai rar, și la bărbați; exemplul clasic este în această privință eroul din *Liaisons dangereuses*. Când orgoliul atinge asemenea cote, dispare orice interes autentic pentru orice altă persoană, ceea ce face ca dragostea să nu poată oferi o satisfacție reală. Alte preocupări sfârșesc și mai rău. De pildă, un narcisist, însuflețit de omagiul adus marilor pictori, poate deveni student la arte; cum însă pictura este pentru el doar un mijloc în vederea unui scop, tehnica picturii nu va deveni niciodată pentru el interesantă și nici un subiect nu va fi privit de el decât în relație cu el însuși. Rezultatul este eșecul și dezabuzarea, iar în locul adulației la care năzuia, cel în cauză se face ridicol. Același lucru li se întâmplă acelor romaniere în ale căror romane apar în mod